

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Бударіна Олексія Сергійовича

на тему: «Теоретико-методичне забезпечення ефективності діяльності

підприємства на засадах імпортозаміщення»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність обраної теми дослідження

Вирішення проблем імпортозаміщення актуально в багатьох країнах світу, оскільки пов'язано з їх розвитком та економічною безпекою. Імпортозаміщення в Україні набуває особливо важливого значення, що передбачає зниження залежності від імпорту шляхом стимулювання внутрішнього виробництва, зокрема в критично важливих секторах. Попри зростання товарообігу в країні, імпорт і надалі суттєво перевищує експорт, що зумовлює потребу у розвитку вітчизняного виробництва та зниженні залежності від імпортних поставок. Це створює значні ризики для національної економіки, а саме: тиск на національну валюту; виснаження валютних резервів; залежність від зовнішнього фінансування. У країні впроваджуються заходи підтримки вітчизняної промисловості та оновлення засад промислової політики, яка є інституційним підґрунтям розвитку промисловості на основі механізмів та інструментів адаптації виробничого сектора до змін і потреб воєнного часу, пришвидшення структурних зрушень в умовах війни і повоєнного відновлення в перспективі. У сучасних реаліях в Україні впроваджуються заходи з імпортозаміщення і локалізації виробництва продукції оборонно-промислового комплексу.

Вищезазначене підтверджує, що робота Бударіна Олексія Сергійовича виконана на актуальну тему, висвітлення якої є своєчасним. Дисертаційне дослідження вирішує наукову задачу вдосконалення та подальшого розвитку теоретичного, методичного забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення. Запропоновані й обґрунтовані практичні рекомендації щодо підвищення ефективності та реалізації імпортозаміщення сприяють зменшенню імпортозалежності, посиленню

інноваційності виробництва та забезпечують стабільне зростання ефективності промислових підприємств.

2. Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами

Актуальність тематики, мети та кола сформованих у дисертації завдань підтверджується відповідністю планам наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за держбюджетною фундаментальною науково-дослідною роботою «Забезпечення інноваційного розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки в умовах воєнного та повоєнного стану» (номер державної реєстрації 0123U102012). За вказаною науково-дослідною роботою представлено розробку методики оцінювання ефективності діяльності промислових підприємств в сучасних умовах, визначення запасу економічної стійкості суб'єктів господарювання в сучасних умовах, розвитку експортно-імпортного потенціалу машинобудівних підприємствах на підґрунті імпортозаміщення в умовах воєнного та післявоєнного стану. У госпдоговірній науково-дослідній роботі «Формування стратегії підвищення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення» (номер державної реєстрації 0121U113676) Бударіним О.С. наведено методичний підхід до формування стратегій підвищення ефективності діяльності на основі оцінки експортно-імпортного потенціалу підприємства та впровадження процедур імпортозаміщення.

Наведені здобутки увійшли в основу дисертаційної роботи, їх подальше удосконалення представлено в її розділах.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Слід відзначити високий ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які були сформульовані у дисертаційному дослідженні. Робота ґрунтується на ретельному аналізі існуючої методологічної та методичної бази дослідження проблеми. Робота побудована логічно, взаємопов'язано та структуровано. Отримані результати

дослідження чітко інтерпретовані, завдання корелюються зі змістом дисертації та з висновками, що відповідає методології дослідження та науковим стандартам. В роботі є систематизація опрацьованого матеріалу та поглиблення теми; вона відповідає вимогам щодо новизни та актуальності.

Аналіз опублікованих наукових статей та матеріалів конференцій, в яких відображено результати дисертаційної роботи Бударіна О.С., дозволив зробити висновок про їх обґрунтованість та достовірність.

Наведені у дисертації результати аналітичних і статистичних досліджень підтверджують критичне опрацювання теоретичної літератури та статистичних даних на всіх економічних рівнях щодо зовнішнього та внутрішнього середовища промислових підприємств.

Сукупність використаних методів є доречною щодо мети і завдань досліджень. Особливо слід відмітити економіко-математичні методи, такі як кореляційно-регресійний аналіз, кластерний, канонічний аналіз, криві росту, інструменти теорії ймовірностей, метод побудови інтегрального таксономічного показника розвитку, коректність застосування яких доведена в дисертації.

Достовірність наукових положень підтверджується публікаціями наукових статей у фахових виданнях України, що представлені у міжнародних наукометричних базах, у матеріалах профільних міжнародних науково-практичних конференціях.

Загалом, дисертаційна робота Бударіна О.С. «Теоретико-методичне забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення» представляє собою якісне наукове дослідження, що забезпечує внесок у розвиток теорій економічної ефективності та імпортозаміщення.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальний аналіз матеріалів дисертації, наукових публікацій дозволяє підтвердити досягнення поставленої мети та сформульованих завдань, тобто автором отримано наукову новизну, яка полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретичного й методичного забезпечення, практичних

рекомендацій щодо ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення.

Удосконалено та набуло подальшого розвитку теоретичне забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення, що є суттєвим науковим результатом. Науково коректне авторське формулювання визначення ефективності як системної характеристики, яка має векторну величину за спрямуванням «причина-наслідок», що виражає співвідношення ефекту до витрат для досягнення мети чи цілі діяльності та тісно взаємопов'язане з основними поняттями економіки підприємства, істотно зміцнює теорію ефективності (с. 40 – 45). Аргументоване авторське трактування імпортозаміщення в розрізі процесів: виробництва власної конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю для реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринку; заміщення імпортованих сировини, матеріалів та комплектуючих вітчизняними, які мають меншу вартість; диверсифікацію виробництва якісної продукції нижчої вартості, яка заміняє імпортовану продукцію на внутрішньому ринку, сприяє розвитку теорії економіки (с. 54 – 55, с. 57 – 64).

Удосконалений методичний підхід до формування стратегії ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення має велике практичне значення. Цей методичний підхід реалізується за якісно розробленим алгоритмом впровадження відзначається ефективністю та практичною придатністю, його етапи супроводжуються методичними рекомендаціями до їх здійснення та отримання очікуваних результатів. (с. 168 – 181). Особливість методичного підходу полягає у врахуванні ймовірності появи ризиків та загроз економічної безпеки України в прогнозуванні значень показників. У методичному підході рекомендовані актуальні інструменти реалізації стратегії ефективності діяльності на засадах імпортозаміщення, що стосуються цінової політики підприємства, організації збуту в частині формування портфеля замовлень, розширення ринків збуту,

проведення інноваційно-інвестиційної політики на підприємстві, фінансового забезпечення.

Набуло подальшого розвитку оцінювання потенціалу імпортозаміщення на промислових підприємствах, що передбачає вдосконалення методів та розширення інструментарію аналізу, а саме вимірювання цього потенціалу за показником імпортозалежності ресурсної складової підприємства, як частки імпортованих сировини, матеріалів, комплектуючих та напівфабрикатів у загальному обсязі виробничих витрат підприємства та показником виробництва імпортозамінної продукції підприємства, що є часткою виробленої імпортозамінної продукції у загальному обсязі виробленої продукції.

Для оцінювання потенціалу імпортозаміщення на промислових підприємствах обґрунтована відмінна відповідна логіка етапів його здійснення, одним з яких є визначення впливу цього потенціалу на розвиток експортно-імпоротної діяльності (с. 114 – 123, с. 133 – 136, с. 139 – 142).

Дістало подальшого розвитку методичне забезпечення оцінки ефективності діяльності підприємства. Якісно вибудоване методичне забезпечення має особливі методологічні складові, технологію та надає можливості оцінювати рівень ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки на макро-, мезо-, мікро-рівнях управління. Відмінностями запропонованого в роботі методичного забезпечення від існуючих є розвинута ієрархічна система показників ефективності діяльності, вдосконалений аналітичний інструмент розрахунку інтегрального таксономічного показника й практичні рекомендації щодо вибору цифрових інструментів здійснення аналізу та оцінки ефективності діяльності підприємства (с. 67 – 69, с. 79 – 83, с. 89 – 95, с. 98 – 105, с. 191 – 200)

Дістало подальшого розвитку методичне забезпечення моніторингу резервів ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення (с. с. 155 – 163). Відмінність розробленого методичного забезпечення полягає

у спроможності його реалізувати функції систематичного стеження, спостереження, оцінювання, контролювання, прогнозування та відшукування нових знань. Етапи процесу моніторингу резервів ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення є добре структурованими та логічно вибудованими.

Проаналізовані положення наукової новизни є актуальними, обґрунтованими, достовірними й опублікованими у достатній мірі згідно із вимогами, відповідають меті і завданням роботи, що свідчить про їх досягнення.

5. Теоретична цінність і практична значущість результатів дослідження

Науково-практична цінність отриманих результатів дисертації полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретичного й методичного забезпечення, практичних рекомендацій щодо ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення, які узгоджуються з теорією ефективності, концепцією імпортозаміщення, теорією розвитку підприємства.

Всі положення наукової новизни можливо розділити на дві групи. До групи, які мають науково-теоретичне значення, відносяться удосконалене змістовне визначення ефективності як системної характеристики підприємства, та змістовне визначення імпортозаміщення, потенціалу імпортозаміщення, розвинуті методологічні складові оцінки ефективності діяльності підприємства, змістовна сутність моніторингу резервів ефективності діяльності підприємства.

До другої групи положень наукової новизни відносяться ті, що мають переважно практичне значення: удосконалений методичний підхід до формування стратегії ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення, рекомендації щодо інструментів реалізації стратегії ефективності діяльності на засадах імпортозаміщення, розвинене вимірювання потенціалу імпортозаміщення, логіка етапів оцінки потенціалу

імпортозаміщення на промислових підприємствах, методичне забезпечення оцінки ефективності діяльності підприємства та технології її здійснення, розвинута ієрархічна система показників ефективності діяльності, методичне забезпечення для моніторингу резервів ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення.

Як теоретичну, так і практичну значущість мають розробки в дисертації, які впроваджені у діяльність промислових підприємств та навчальний процес закладу вищої освіти. АТ «Українські енергетичні машини» (довідка № 01/03-152 від 10.12.2024 р.) застосовує обґрунтовані теоретичні положення оцінки ефективності діяльності підприємств, розроблене методичне забезпечення цієї оцінки на основі імпортозаміщення та оцінки процесів імпортозаміщення; ТОВ «Дніпропетровський калібрувальний завод» (довідка №11/12-1 від 17.12.2024 р.) використовує розроблене методичне забезпечення оцінки ефективності діяльності підприємства, методичне забезпечення формування стратегії ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення.

У освітньому процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця знайшли практичне застосування: розроблене теоретичне забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення, що включає уточнене визначення поняття «імпортозаміщення» та розкриття його змістовної сутності; понятійно-категоріальний базис дослідження імпортозаміщення; визначення впливу імпортозаміщення на господарську діяльність підприємства; розроблений методичний підхід щодо оцінки ефективності діяльності промислових підприємств в умовах обмеженості діяльності, який враховує вплив сучасних факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ. Напрацювання дисертації інтегровані в освітню компоненту «Економіка підприємства» в процесі підготовки бакалаврів за спеціальністю 051 «Економіка» та «Економіка підприємства» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» (довідка про впровадження № 24/88-41-163 від 06.12.2024 р.).

6. Повнота викладення основних результатів в опублікованих працях

Всі наукові результати, положення наукової новизни опубліковані у достатній мірі, а саме – у кількості 9 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України та зарахованих як 7 публікацій, що подано до захисту дисертації. Одна стаття опублікована в журналі категорії А, що входить до наукометричної бази **Scopus**. До них відносяться:

1. Otenko V., Malyarets L., Barannik I., Budarin O. Determining the economic sustainability reserve of economic entities in modern operating conditions. *Economics of development*. 2023. Vol.22, №2. P. 8–18. (**Scopus**)

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано систему показників економічної стійкості, критерії визначення ефективності управління суб'єктів господарювання державного сектору України в регіональному розрізі з огляду їх законодавчої основи, інтерпретовано результати моделювання.

DOI: <https://doi.org/10.57111/econ/2.2023.08>

Посилання: <https://ecdev.com.ua/en/journals/t-22-2-2023/viznachennya-zapasu-ekonomichnoyi-stiykosti-sub-yektiv-gospodaryuvannya-v-suchasnikh-umovakh-diyalnosti>

2. Бударін О. С. Особливості оцінки ефективності діяльності промислових підприємств у сучасних умовах. *Бізнес Інформ*. 2022. №10. С. 126–131.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-10-126-131>

Посилання: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2022-10_0-pages-126_131.pdf

3. Malyarets L. M., Norik L. A., Baliuk Y. S., Budarin O. S. The Development of Export-Import Activity on the Basis of Information and Communication Technologies. *Проблеми економіки*, 2023. № 4 (58). С. 22–31.

Особистий внесок здобувача: проведено аналіз впливу показників

складових індексу цифрової економіки та суспільства на обсяги експорту й імпорту у 2022 р. на підставі регресійних моделей.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-4-22-31>

Посилання: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2023-4_0-pages-22_31.pdf

4. Малярець Л. М., Норік Л. О., Бударін О.С., Скляр Т.П. Особливості розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки. *Проблеми економіки*. 2024. № 2 (60). С. 94–107.

Особистий внесок здобувача: проведено аналіз особливостей розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, інтерпретація отриманих результатів аналізу для узагальнення ознак цього розвитку.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-2-94-107>

Посилання: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2024-2_0-pages-94_107.pdf

5. Бударін О. С. Проблеми імпортозаміщення та їх вирішення на машинобудівних підприємствах. *Бізнес Інформ*. 2024. №6. С. 208–216.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-6-208-216>

Посилання: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-6_0-pages-208_216.pdf

6. Iastremska, O., Malyarets, L., Samoilenko, V., Budarin, O. Management of innovative projects to ensure innovative development of enterprises. *Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries*. 2024. No. 3 (29). P. 104–120.

Особистий внесок здобувача: побудовано багатofакторні регресійні моделі за впливовими факторами інноваційного розвитку, проаналізовано ці моделі та обґрунтовано найбільш важливі фактори інноваційного розвитку.

DOI: <https://doi.org/10.30837/2522-9818.2024.29.104>

Посилання: <https://journals.uran.ua/itssi/article/view/314207>

7. Malyarets L. M., Otenko V. I., Budarin O. S., Skliar T. P. The Technology for Assessing the Development of Export-Import Activities of Economic Entities. *Бізнес Інформ*. 2024. № 10. P. 64–73.

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано теоретичні положення оцінки розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства та відповідне методичне забезпечення цієї оцінки.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-64-73>

Посилання: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-10_0-pages-64_73.pdf

8. Бударін О. С. Методичне забезпечення формування стратегії ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення. *Бізнес Інформ*. 2025. №1. С. 356–405.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-396-405>

Посилання: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2025-1_0-pages-396_405.pdf

9. Malyarets, L., Budarin, O. Monitoring technology for the efficiency of utilisation and development of the export-import potential of economic entities of the state sector. *University Economic Bulletin*. 2024. №19(2). P. 69–80.

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано етапи технології моніторингу ефективності використання та розвитку експортно-імпортного потенціалу суб'єктів господарювання державного сектору економіки, визначено вплив політичних, економічних, соціальних, технологічних, екологічних та правових факторів на експортно-імпортну діяльність державних підприємств.

DOI: <https://doi.org/10.69587/ueb/2.2024.69>

Посилання: <https://ue-bulletin.com.ua/en/journals/t-19-2-2024/tekhnologiya-monitoringu-efektivnosti-vikoristannya-ta-rozvitku-eksportno-importnogo-potentsialu-sub-yektiv-gospodaryuvannya-derzhavnogo-sektoru-ekonomiki>

Результати проведених досліджень було оприлюднено на 7 міжнародних науково-практичних конференціях.

Загальний обсяг опублікованих праць за темою дисертації становить 10,24 ум. друк. арк., особисто автору належить 7,01 ум. друк. арк.

У процесі оприлюднення наукових результатів було дотримано вимоги пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р. Це підтверджує достатність публікацій.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Структура дисертації є традиційною, містить три розділи, анотації, список публікацій автора, вступ, висновки, додатки, до яких включено довідки про впровадження результатів. Обсяг основного тексту дисертації становить 7,7 авт. арк. Матеріал написано у науковому стилі, логічно, структура дисертації відповідає завданням. Оформлення дослідження повністю відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» зі змінами від 31.05.2019 р.

8. Академічна доброчесність

Аналіз дисертаційної роботи Бударіна О.С. довів, що в ній відсутні прояви академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації, тобто порушень академічної доброчесності у дисертації не має, що підтверджено перевіркою програмними засобами у ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

9. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Визнаючи теоретичні та практичні пропозиції, наукову новизну, викладені у дисертації, та відзначаючи в цілому позитивне враження від

проведеного дослідження, високий науковий рівень його виконання й вагоме практичне значення одержаних автором результатів, слід вказати деякі недоліки, зауваження та дискусійні положення, що є у роботі.

1. На с. 41 дисертації автор на основі узагальнення наводить сучасні підходи до визначення ефективності діяльності підприємства, а саме: факторний, технологічний, управлінський. Але при цьому він не зазначає, який саме підхід є пріоритетним в сучасних умовах.

2. На с. 103 – 104 автор визначає вплив факторів зовнішнього середовища на рівень ефективності підприємства, що досліджувалось, за допомогою парних регресійних залежностей. Доречно було б визначити загальний сумісний вплив факторів зовнішнього середовища на рівень ефективності підприємства.

3. У табл. 2.5 (с. 108) автор наводить основні види розвитку експортно-імпоротної діяльності в Україні в сучасних умовах, у зв'язку з цим доцільно було б вказати пріоритетні види.

4. Автор в дисертації говорить про взаємозв'язок експортно-імпортного потенціалу підприємства з потенціалом імпортозаміщення. Проте, враховуючи вплив цього взаємозв'язку на розвиток експортно-імпоротної діяльності, доцільно було провести відповідний аналіз.

5. У підрозділі 3.2 Бударін О.С. зазначає, що стратегія підвищення ефективності діяльності підприємства на підґрунті імпортозаміщення тісно взаємозв'язана з іншими стратегіями, особливо з стратегією цифровізації. У підрозділі 3.3 автор розглядає використання цифрових інструментів для оцінки ефективності діяльності підприємства, але слід було відзначити рівень впровадження цифрової стратегії на підприємстві.

У цілому зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, бо отримані результати є новими, обґрунтованими, достовірними і доведеними.

10. Загальний висновок

Дисертаційна робота Бударіна Олексія Сергійовича на тему «Теоретико-методичне забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення», подана на здобуття ступеня доктора філософії за галуззю знань «Соціальні та поведінкові науки», спеціальністю «Економіка», є завершеною науковою роботою, виконаною на актуальну тему у відповідності з пріоритетними напрямками наукових досліджень, планами наукової роботи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Наукові положення, висновки свідчать про досягнення поставленої мети та завдань дослідження, є обґрунтованими, достовірними та свідчать про вирішення науково-практичного завдання вдосконалення та подальшого розвитку теоретичного й методичного забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення. Запропоновані практичні рекомендації щодо підвищення ефективності та реалізації імпортозаміщення в діяльності промислових підприємств сприятимуть зміцненню виробничого потенціалу підприємств, оптимізації витрат, підвищенню конкурентоспроможності та зниженню залежності від імпортних ресурсів. Наукові пропозиції пройшли необхідну апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях та у повній мірі відображені у публікаціях здобувача у необхідній кількості та достатньому обсязі. Розподіл авторського внеску у спільних наукових публікаціях свідчить про академічну доброчесність здобувача. Пропозиції дисертації впроваджені у роботу підприємств промисловості та закладу вищої освіти, опубліковані повно й у достатній кількості згідно з сучасними вимогами до публікацій наукових здобутків дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Вони у сукупності розвивають теорію економіки підприємства, ефективності та імпортозаміщення. Оформлення, структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Дисертація Бударіна О.С. на тему «Теоретико-методичне забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення» за своїм змістом відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.010.2022 р.

Викладені аргументи дозволяють дійти висновку про те, що Бударін Олексій Сергійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 – «Економіка».

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу, менеджменту
та підприємництва
Харківського національного університету
ім. В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України

Ольга ШУМІЛО

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу
кадрів

